

IULIU MANIU

Iuliu Maniu
Hoofdrolspeler in de
Roemeense geschiedenis
1873-1953

HENK MOERMAN

© 2018 H. Moerman/ Uitgeverij U2pi

Titel: Iuliu Maniu
Hoofdrolspeler in de Roemeense geschiedenis 1873-1953

Auteur: Henk Moerman

Uitgeverij U2pi BV, Den Haag
Website uitgever: www.jouwboek.nl
ISBN: 978-90-8759-747-4
NUR: 697

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voorwoord

Ik heb geprobeerd de belangrijke rol die Iuliu Maniu vanaf 1906 tot 1947 in de Roemeense geschiedenis gespeeld heeft, te beschrijven met behulp van recente literatuur en de rapportages van de Nederlandse gezanten in deze periode in Boekarest. Ik heb veel geciteerd uit de talrijke geschriften en redevoeringen van Maniu om zo zijn standpunten en manier van denken duidelijk te maken.

Achterin is een literatuurlijst opgenomen evenals een lijst met afkortingen en korte omschrijvingen van de Roemeense politieke partijen. Voor de persoonsnamen heb ik de Roemeense schrijfwijze gebruikt.

Inhoudsopgave

1.	Iuliu Maniu, Transsylvaans politicus	9
2.	Iuliu Maniu Roemeens politicus 1919 - 1933	48
3.	De strijd tegen de Camarilla en tegen de dictatuur van Carol 1933 - 1940	78
4.	Maniu en Antonescu	94
5.	Strijd voor het behoud van de democratie en van de onafhankelijkheid van Roemenië	114
6.	Proces en gevangenschap	129
7.	Afsluiting	139
	 Beknopt overzicht van de Roemeense politieke partijen tot 1947	 144
	Bibliografie	146

Hoofdstuk 1

Iuliu Maniu, Transsylvaans politicus

DE ONTWIKKELINGEN IN TRANSYLVANIË TOT 1849

Transsylvanië (letterlijk: aan de andere kant van de bossen, gezien vanuit het oosten), ook wel Ardeal genoemd, is een strategisch gelegen gebied, omgeven door bergen. Het is een in de middeleeuwen ontstaan vorstendom, dat aanvankelijk door de Hongaren, vervolgens door de Turken en ten slotte door de Oostenrijkse Habsburgers overheerst werd. De bevolking bestond voor ongeveer 60% uit Roemenen, 30% Hongaren en Szeklers (in het Roemeens Secui genoemd, een Hongaars sprekende groep van onduidelijke, wellicht Turks-Hongaarse oorsprong, wonend langs de zuidoost grens). Ten slotte 8% Saksen, een in de 13de eeuw naar Transsylvanië geëmigreerde groep Duits sprekenden. Naast de etnische verschillen waren er tijdens de reformatie grote godsdienstige verschillen ontstaan. Een groot deel van de Hongaren was overgegaan naar het calvinisme, een kleine groep was unitariër geworden (een vrijzinnige groep, die het dogma van de drie-eenheid verwierp) en de rest was katholiek gebleven. De Saksen waren overgegaan naar het lutheranisme en de Roemenen waren orthodox gebleven. In de 17de eeuw, de tijd van de Contra-reformatie, zocht de rooms katholieke kerk toenadering tot de hogere geestelijkheid van de orthodoxe kerk in Transsylvanië. Als de orthodoxen de paus als hoofd van de kerk erkenden, mocht de liturgie gelijk blijven inclusief iconen en eigen

heiligenverering. De nieuwe kerk kwam tot stand onder de naam Grieks-katholieke of geünieerde kerk (niet te verwarren met unitariërs).

Ongeveer de helft van de orthodoxen in Transsylvanië ging over naar de Grieks-katholieke kerk.

Transsylvanië had een zekere mate van autonomie, de keizer in Wenen was immers ver weg en in de Landdag, een soort standenvergadering, maakte de zelfbewuste Hongaarse adel samen met de Szeklers en de Saksen de dienst uit. De Roemeense meerderheid was buitengesloten en volstrekt machteloos. Daar kwam nog bij dat het calvinisme, het unitarisme, het lutheranisme en het rooms-katholicisme 'erkende' godsdiensten waren met bepaalde voorrechten (o.a. belastingvrijstelling!). De beide orthodoxe kerken hadden deze voorrechten niet. De Grieks-katholieke geestelijken die in Rome studeerden, ontdekten de Latijnse oorsprong van de Roemeense taal en als erfgenamen van de Romeinen meenden zij recht te hebben op erkenning als vierde natie. De Hongaren waren in hun ogen slechts later gearriveerde indringers. Uiteraard probeerden de Hongaren deze opvatting te weerleggen! Het bleef een discussie zonder eind en de erkenning als vierde natie bleef uit.

Naast de politiek geïnteresseerde priesters uit de Grieks-katholieke en uit de Grieks-orthodoxe kerk, ontstond er in de eerste helft van de 19de eeuw een groep leken-intellectuelen (meestal juristen), die beïnvloed werd door de West-Europese ideeën van liberalisme en nationalisme. Deze groep ging een aantal zeer gematigde eisen stellen. De band met de Habsburgers moest behouden blijven, toenadering tot de vorstendommen

Moldavië en Walachije (de kern van het latere Roemenië) was nog lang geen optie. Gelijkberechtiging op politiek terrein en dus erkenning als vierde natie en gelijke rechten voor de beide orthodoxe kerken werden gevraagd. Op cultureel terrein werd gelijkstelling van de Roemeense taal met de Hongaarse en Duitse taal gevraagd in bestuur, rechtspraak en onderwijs. Verder werden persvrijheid gevraagd en op sociaal terrein geleidelijke afschaffing van de horigheid.

In 1848 zag deze groep een mogelijkheid zijn wensen te verwezenlijken. Immers, overal in Europa waren liberale en nationale revoluties uitgebroken. De macht van de Habsburgers wankelde en in Boedapest namen fanatieke Hongaarse nationalisten onder leiding van Lajos Kossuth de macht over. Maar tot hun stomme verbazing zagen de Roemenen dat de Hongaren absoluut niet van plan waren de rechten die zij voor zichzelf opeisten, ook te gunnen aan anderen. Kossuth c.s. zagen Transsylvanië als een puur Hongaars gebied. Zij wilden herstel van het grote Hongaarse koninkrijk in de middeleeuwen dat ook Transsylvanië omvatte. Van de Roemeense wensen wilde de Hongaarse regering niets weten. De Transsylvaanse Roemenen lieten het er echter niet bij zitten en ontplooiden in de eerste helft van 1848 een groot scala aan activiteiten. De beroemdste actievoerder werd Avram Iancu, een jurist, wiens vader nog horige was. Hij ging op propagandatocht in de Apuseni bergen en wist door zijn oratorisch talent de Roemeense boerenbevolking wakker te schudden. Te Blaj, het centrum van de Grieks-katholieke kerk werd een drietal massa bijeenkomsten georganiseerd, waaraan tienduizenden Roemenen deelnamen en waar bovengenoemde wensen op

schrift werden gesteld. De verzoekschriften werden naar Wenen en Boedapest verstuurd. Er was in Wenen een nieuwe keizer, Frans Jozef, gekomen (tot 1916!) en de Roemenen verwachtten van hem steun. De Hongaren versloegen echter het keizerlijke Leger in Transsylvanië en maakten van Transsylvanië bezet gebied, met uitzondering van de Apuseni bergen waar Iancu zich staande wist te houden. Zijn wapenfeiten namen hierdoor in verhalen en liederen welhaast mythische proporties aan. Hij zou er tot zijn dood in 1872 te midden van zijn geliefde boeren leven en de eretitel koning van de bergen verwerven.

In 1849 riep Frans Jozef de hulp van Rusland in tegen de Hongaren. Het conservatieve Rusland wilde geen onrust aan zijn grenzen en stuurde een leger. Het Oostenrijks-Russische leger versloeg in de zomer van 1849 de Hongaren en in Transsylvanië werd de oude toestand hersteld.

DE ONTWIKKELINGEN IN TRANSYLVANIË TOT 1905

Het keizerlijk absolutisme keerde terug met zijn grote bureaucratie en centralisatie vanuit Wenen. Het Duitse element in het multinationale rijk werd versterkt. Hongarije werd verdeeld in vijf districten in plaats van de oude comitatens (graafschappen) die een grote mate van zelfbestuur hadden. In feite werd Hongarije een provincie. Wel behield de omvangrijke Hongaarse adel een grote economische en sociale macht.

Geleidelijk werd de harde anti-Hongaarse politiek verzacht en kreeg Hongarije zijn oude indeling en politieke systeem met

een Hogerhuis (hoge adel) en Lagerhuis, gekozen met een zeer beperkt kiesrecht, terug. Het Hongaars werd weer de officiële taal. De Hongaarse politieke elite wilde echter meer: volledige autonomie en alleen een personele unie met Oostenrijk. De internationale ontwikkelingen noopten Frans Jozef tot een compromis. Het Oostenrijkse leger werd in de Bruderkrieg in 1866 verpletterend verslagen door het Pruisische leger van Bismarck. Ook verloor Oostenrijk zijn laatste Italiaanse bezittingen. Een vergelijk tussen Frans Jozef en de Hongaarse elite was onvermijdelijk.

HET COMPROMIS VAN 1867

Het Compromis van 1867 hield het Dualisme in: het keizerrijk werd in twee stukken verdeeld. Het Oostenrijkse deel werd vanuit Wenen bestuurd en het Hongaarse deel, waaronder Transsylvanië, vanuit Boedapest. Het Habsburgse Rijk werd een personele unie: de keizer van Oostenrijk werd tevens koning van Hongarije. De ‘gemeenschappelijke aangelegenheden’ waren het leger, de buitenlandse politiek en de financiën. Frans Jozef was de opperbevelhebber van het leger en de voertaal in het leger was Duits. Voor alle wetsontwerpen was vooraf toestemming van de keizer vereist.

Transsylvanië, tot 1867 een autonoom gebied, werd onderdeel van Hongarije, zeer tegen de zin van de in Transsylvanië wonende Roemenen.

De conservatief liberale elite in Hongarije legde zich voorlopig bij het Dualisme neer. Wel bleef Lajos Kossuth die in Turijn in

ballingschap leefde, aanhang in Hongarije behouden. Volgens hem was de toekomst aan de nationale staten en had het ouderwetse, multinationale Habsburgse rijk zijn tijd gehad.

Het koninkrijk Hongarije bestond uit verschillende nationaliteiten: etnische Hongaren (Magyaren) 54%, Roemenen 16%, Slowaken 10%, Duitssprekenden 10%, Serven 3% en Joden 5%. Tevens was er langs de etnische lijnen grote godsdienstige verdeeldheid. Hoe moest deze etnische en godsdienstige lappendeken omgevormd worden tot een moderne, nationale staat? Hoeveel ruimte moesten de verschillende nationaliteiten krijgen? De nationaliteitenwet van 1868 probeerde dit probleem te regelen. De niet-Hongaarse minderheden kregen gelijke politieke rechten en burgerrechten, echter het uitgangspunt bleef de gecentraliseerde Hongaarse staat en er kon geen sprake zijn van politieke organisaties van de etnische minderheden en al helemaal niet van autonomie. Alleen de Kroaten kregen een zekere mate van zelfbestuur. Boedapest werd het centrale bestuurscentrum. De Hongaarse regering benoemde de prefecten van de comitaten en kon via de prefecten invloed op de verkiezingen die niet geheim waren, uitoefenen. Daarbij waren corruptie en geweld van de gendarmerie geen uitzondering.

De liberale partij van Kalman Tisza oefende de macht uit tot 1905. De regering probeerde door het verplichten van de Hongaarse taal in het onderwijs de eenheid te bevorderen.

Aan het einde van de 19de eeuw was Hongarije economisch sterker geworden ten opzichte van Oostenrijk. De Hongaarse regering ging zich zelfstandiger opstellen tegenover Wenen.

Een uiting van dit gestegen zelfvertrouwen was de bouw van het imposante parlamentsgebouw in Boedapest in 1904. Het gebruik van de Hongaarse taal in de Hongaarse regimenten werd gevraagd, een moeilijk punt voor Frans Jozef, want voor hem was het leger bij uitstek het symbool van eenheid. Er was één douanegrens voor Oostenrijk en Hongarije en er was één Nationale Bank. De Hongaren wilden een eigen douanegrens en een eigen nationale bank. Het Dualisme begon te knellen. Het oude anti-Habsburgse sentiment werd weer sterker. De politieke verdeeldheid in het Hongaarse Lagerhuis nam toe en leidde na de verkiezingen van 1905, die Istvan Tisza, de zoon van Kalman, verloor, tot een periode van politieke instabiliteit. Ook in Wenen waren er spanningen. De bejaarde Frans Jozef en zijn troonopvolger Frans Ferdinand verschilden van mening over het Compromis van 1867. Frans Jozef hield er krampachtig aan vast, terwijl Frans Ferdinand niets van het Dualisme moest hebben. Frans Ferdinand zag in de Hongaarse elite revolutionairen die het Habsburgse rijk trachtten te ondermijnen.

DE ROEMENEN IN TRANSYLVANIË

Er leefden bijna drie miljoen Roemenen in Transsylvanië onder Hongaars bestuur. Begin jaren zestig van de 19de eeuw, vóór het Compromis, hadden de Roemenen weer moed gekregen na de mislukking van 1848. Om de Hongaren dwars te zitten had de keizer enkele concessies aan de Roemenen gedaan. Frans Jozef stond een Landdag toe in Transsylvanië met een grote Roemeense vertegenwoordiging. De politieke

gelijkheid van de Roemenen met de Hongaren, Szekler en Saksen werd erkend evenals de officiële status van de Roemeense taal.

Het Compromis van 1867 was een zware slag voor de Roemenen. Transsylvanië was geen autonoom gebied meer, maar een onderdeel van Hongarije. De Roemenen werden van een meerderheid in Transsylvanië een zwakke minderheid in Hongarije, zonder politieke organisatie en zij waren verdeeld over de te volgen koers. Door het Compromis konden de Roemenen niet meer zoals zij al eeuwen gewend waren rechtstreeks een beroep op de keizer in Wenen doen. Alles liep via de Hongaarse regering.

Hoe moesten de Roemenen op de nieuwe situatie reageren?

De beide kerken, de Grieks-orthodoxe kerk en de Grieks-katholieke kerk, die altijd gericht waren geweest op Wenen, maanden tot voorzichtigheid en streefden allereerst kerkelijke autonomie na en met name vrije bisschopskeuze.

De Roemeense politieke beweging was zwak en had steeds onder kerkelijke bevoogding gestaan. In de jaren zeventig en tachtig gingen afgestudeerde leken, meestal juristen, een rol spelen en nam de kerkelijke invloed af.

De kardinale vraag na 1867 was: meedoen, de nieuwe situatie accepteren en aldus proberen invloed te krijgen of boycotten, in de toenmalig gebruikte terminologie activisme(meedoen) of passivisme (boycotten). Het belangrijkste doel voor beide groepen was het herstel van de autonomie van Transsylvanië op grond van historische en constitutionele redenen. De passivisten waren tot 1905 in de meerderheid. Zij waren van

mening dat het Dualisme geen stand zou houden en uit elkaar zou vallen.

In 1881 werd de Partidul Național Român (Nationale Roemeense Partij) opgericht die eigenlijk verboden was en steeds op het randje van de legaliteit balanceerde.

Het programma van de P.N.R. hield het volgende in:

- 1) Herstel van de autonomie van Transsylvanië
- 2) Gebruik van de Roemeense taal in bestuur en rechtspraak in gebieden met een Roemeense bevolking. In deze gebieden moeten ook Roemeense bestuurders aangesteld worden
- 3) Wijziging van de Nationaliteitenwet
- 4) Materiële steun en autonomie voor Roemeense scholen en instituties.
- 5) Uitbreiding van het kiesrecht

In 1878 was Roemenië onafhankelijk geworden en in 1881 werd Roemenië een koninkrijk. Het vergrote Roemeense prestige straalde af op de Roemenen in Transsylvanië en voedde hun nationaal sentiment. De Roemeense regering gaf de Transsylvaanse Roemenen morele en materiële steun. Het was echter de Roemeense regering en met name koning Carol niet te doen om aansluiting van Transsylvanië bij Roemenië, integendeel Carol zocht juist versterking van Oostenrijk-Hongarije tegen Rusland, dat in Oostenrijk-Hongarije en Roemenië als het grote gevaar werd gezien. In 1883 sloot Carol een geheim verdrag met Oostenrijk-Hongarije tegen Rusland. De onderwijs politiek van de Hongaarse regering zorgde steeds weer voor beroering. De Hongaarse regering zag het gebruik van de Hongaarse taal in alle scholen in Hongarije, van

kleuterschool tot universiteit als het middel om de Hongaarse eenheid te versterken. De diverse onderwijswetten zorgden steeds weer voor grote beroering.

DE MEMORANDUM BEWEGING

In 1884 kwam het eerste nummer van het blad Tribuna uit in Arad. Het blad werd uitgebracht door een groep jonge intellectuelen die zich scherp tegen de Hongaarse politiek afzetten. Zij wilden een actievere politiek, mobilisatie van de Roemenen en contacten met de andere achtergestelde nationaliteiten zoals de Slowaken, Tsjechen en de Serven. Zij wilden ook dat de grieven van de Roemenen internationaal bekend werden.

In 1892 publiceerden Aurel Popovici en een aantal studenten de Replica, een antwoord op de beweringen van Hongaarse studenten die stelden dat de Hongaren als eerste bewoners van Transsylvanië meer rechten hadden dan de Roemenen. In de Replica werd gesteld dat de Roemen uitgestoten waren in hun eigen land. De Roemenen hadden volgens Popovici recht op een eigen gebied, dus hier werd de eis van herstel van de autonomie van Transsylvanië verlaten, en werd het recht van iedere nationaliteit op zelfbeschikking gevraagd. Later werkte Popovici zijn ideeën verder uit in het boek 'Die Vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich' waarin hij als ideaal een gefederaliseerd Oostenrijk naar het voorbeeld van de V. S. van Amerika en Zwitserland beschreef. Zijn ideeën kregen grote invloed op de jongere generatie Roemeense leiders in

Transsylvanië. Voor zijn medewerking aan de Replica werd Popovici tot vier jaar gevangenisstraf veroordeeld. Popovici wachtte het vonnis niet af en vluchtte naar Boekarest van waaruit hij invloed bleef uitoefenen op o. a. Vaida Voevod, Mihali en Maniu.

Het plan voor het schrijven van een memorandum aan de keizer werd opgevat: de klassieke manier om grieven onder de aandacht van de vorst te brengen, uitgaande van de mythe van de goede vorst en zijn slechte ministers.

Koning Carol, in 1892 op bezoek in Boedapest, steunde dit plan van de P.N.R.

In het Memorandum werd de politiek van de Hongaarse regering ten opzichte van de minderheden aan de kaak gesteld en werden er grote vraagtekens geplaatst bij het Compromis van 1867 en bij de toepassing van de Nationaliteitenwet van 1868. Een hele reeks grieven werd opgesomd: de electorale misbruiken,, de perscensuur, de onrechtvaardige rechtspleging, de zware straffen, de achterstelling van de Roemeense boeren, het opleggen van de Hongaarse taal, het ontbreken van Roemeense middelbare scholen en universiteiten, de ondermijning van de kerkelijke autonomie, het ontbreken van Roemenen op hogere bestuurlijke posten en het ontbreken van vrijheid van vergadering.

Een oplossing was alleen mogelijk, als de vorst zijn 'natuurlijke bemiddelende rol' ging uitoefenen. In mei 1892, op de vooravond van de herdenking van de 25ste verjaardag van het Compromis van 1867, reisde een delegatie van 237 Roemenen uit alle sociale lagen naar Wenen, onderweg toegejuicht door tienduizenden Roemenen. Een merkwaardige gebeurtenis: